

Пилотен проект „Neophron”

**Оперативна програма „Околна среда”
BG161PO005/08/3.0/01/05**

Проект: „Горски дом”

**Създаване на Многофункционален център за ключови
консервационни дейности на територията на Природен парк
„Врачански Балкан”.**

Статус, заплахи и дейности за опазване на египетския лешояд

(*Neophron percnopterus*) в ПП Врачански Балкан.

Георги П. Стоянов*

***Дружество за защита на хищните птици (ДЗХП)
София 1618, ул. Голям Братан № 23
ел. поща bps@abv.bg**

Данни за разпространението на вида в района.

От началото на 20 век до 1950 г.

Патев (1950) посочва, че мъти на много места по Искърския пролом- югоизточна граница на Врачанска планина, но не посочва никакви конкретни гнездови находища. Събрани са сведения на възрастни местни жители от селища попадащи в и около сегашната територия на Природен парк (ПП) Врачански Балкан. Обобщавайки тези данни- от около средата на 30-те г. до около 1950 г., в района са локализирани 15 скални масива, в които видът е бил наблюдаван пред размножителния период. Тези гнездови територии са били разположения на територията на целия сегашен ПП, във височинния диапазон от около 500 м н. в. до около 1300 м н. в.

През този период от време, като цяло повечето видове лешояди са били многобройни за територия на днешния ПП. По сведения на възрастни местни жители тогава край трупове на умрели животни са се събирали по няколко десетки лешояди: белоглави лешояди (*Gyps fulvus*) - наричани тук орлове, бели орли, и египетски лешояди (наричани в района с местните наименования белогазица и ягничар). От този период от време е и съобщението за гнездене на черен лешояд (*Aegypius monachus*) по скали в източния край на планината при Черепиш (Атанасов, 1931). За разцвета на лешоядите в началото- средата на 20 век е способствало наличието на богата и лесно достъпна хранителна база и все още слабо действащите върху тези видове негативни антропогенни фактори- залагане на стрихнинови примамки, отстрел. По отношение на добитъка трябва да се отбележи, че тогава в района на Врачанска планина и близките прилежащи райони са били отглеждани пасищно няколкостотин хиляди глави едри и дребни селскостопански животни. Впоследствие е започнал силен спад на пасищното животновъдство, като в наши дни ситуацията е коренно променена (несравнима) с разглеждания период от време.

От 1951 г. до 1980 г.

Симеонов (1967) отбелязва, че малкия лешояд се среща често по големите скални масиви на много места по целия Искърски пролом. За същия район Мичев (1968) посочва две гнезда на вида от района на Черепиш и Лакатник, като Дончев (1970) също споменава, че се среща често в края на 60-те г. на 20 век в този пролом. Боев, Мичев (1980) посочват, че “в някои стари вековни находища на вида - Искърския пролом и др., числеността му е спаднала забележимо”. Обобщавайки литературните данни и сведенията на местни жители, може да се предположи, че през този период от време в района е имало около 10 гнездящи двойки египетски лешояди.

От 1981 г. до 2000 г.:

Мичев (1985) посочва за района на Врачанска планина едно сигурно установено гнездово находище, което отново е в Искърския пролом, а Профиров (1988) е установил две гнездящи двойки за територията на цялата планина. За периода 1987 г. -1991 г. Stoyanova, Stefanov (1993) съобщават за 61 излюпени малки на египетски лешояди без да споменават никаква друга конкретна информация в тази връзка - брой гнезда, райони и т. н. Поради това тези данни не могат да бъдат приети за достоверни и според нас те не отразяват действителния брой на размножаващите се двойки през този период. Всички други източници на информация през горепосочения интервал от време посочват, че вида се среща значително по-рядко и броя на гнездящите двойки е в пъти по-малък в сравнение с данните на Stoyanova, Stefanov (1993). По наша информация през периода 1987 г.-1991 г. в района на Врачанска планина са се размножавали 5 двойки. В допълнение на това ще добавим, че за периода 1993 г.-1995 г. според

Milchev, Georgiev (1998), Georgiev, Milchev (2000) са установени четири района- 3 сигурно гнездене и 1 вероятно гнездене при египетския лешояд в този ПП.

От 2001 г. до 2003 г.:

По данни на ДЗХП събрани при теренните проучвания и сведения на местни жители, през 2001 г. в района са установени 4 двойки, през 2002 г. 3 двойки, през 2003 г. 2 двойки.

От 2004 г. до 2009 г.

През този период е установена 1 гнездяща двойка в един район. Тази двойка през 2004 г. е единствената за цяла СЗ България и една от общо двете установени двойки за цяла З България. След 2005 г. тази двойка в ПП Врачански Балкан е единствената в цяла З България (Stoyanov, Boev 2009).

От 2010 г. до 2012 г.

Наблюдавана е една двойка или отделни възрастни птици - основно в северозападната част на ПП.

Заплахи

За преките негативни фактори влияещи на вида в района съществува твърде малко информация. За района на ПП на съвременния етап незаконния отстрел е един от отрицателните фактори влияещи на хищните птици. От лятото на 2002 г. има сведения за една застреляна възрастна птица, която е била част от двойка обитаваща източните части на ПП през този период. До момента няма събрани съвременни данни, че в района на ПП съществува практика да се използват различни видове отрови- стрихнин, луминал и др. Съществува обаче опасност птици да попаднат на различни видове отрови отдалечавайки се при търсена на храна към по-отдалечени райони- отровени кучета изхвърлени на открито около населени места, отровени гризачи при дератизация на селскостопански площи, сметища и др.

Силно негативно влияние върху този вид и другите лешоядни хищни птици срещащи се в района оказва, прогресивното намаляване на броя на отглежданите селскостопански животни. Тази тенденция е започнала да влияе негативно на вида след средата на 20 век, като след 1990 г. до наши дни се наблюдава втори пик в спада на селскостопанските животни, които се отглеждат пасищно. Поради тази причина, съвременните ветеринарни закони и санитарни норми, в наши дни лешоядните птици много рядко могат да използват за храна трупове от тези животни животни.

Силно намалели или напълно изчезнали от много райони през последните години са и някои естествени хранителни източници- шипоопашатата костенурка (*Eurotestudo hermanni*). Този факт оказва отрицателно влияние върху видът на местно ниво.

Съществуват литературни сведения от района (Stoyanova, Stefanov 1993) за загиване на млади птици при нападения от дневни и нощни хищни птици, а също и от хищни бозайници- скален орел (*Aquila chrysaetos*), бухал (*Bubo bubo*), чакал (*Canis aureus*), лисица (*Vulpes vulpes*) и вълк (*Canis lupus*). Тази информация е много спорна- въпреки че подобна загуба на млади птици е възможна, но не в такива мащаби (10 случая).

От периода на 80-те г. и началото на 90-те г. на 20 век съществуват и някои сведения за възможни негативни въздействия породени от практикуването на екстремни sportive- скално катерене, спелеология и планиризъм. Възникването на проблемни ситуации за вида в следствие практикуването на тези екстремни sportive съществуват и след 2000 г. Особено тревожно в това отношение е разрастването на тези дейности в последно време, трудния контрол върху тях и не спазване на забранителния режим в защитените природни територии на планината.

Иманярството е друг негативен фактор, който оказва отрицателно въздействие от десетилетия върху птиците гнездящи по скали в района на Врачанска планина. Има сведения за прогонени от иманяри двойки скални орли, черни щъркели и др. Възможно е подобни незаконни действия да са повлияли негативно и на двойки египетски лешояди гнездящи в ПП.

През последните години се появи един нов негативен фактор-ветрогенераторите, които в някои случаи са причина за смъртта на много птици. В района на ПП няма такива съоръжения, но в близост около него има няколко района, където има инвестиционен интерес за изграждането на ветроенергийни паркове. Тази райони попадат в зоните, където египетския лешояд мигрира през есента и пролетта, скита или птици от двойките се хранят през размножителния сезон.

Пилотен проект Neophron

Основните цели на проекта:

- Изясняване съвременното състояние на видът в района
- Набелязване на мерки за неговото опазване и подпомагане
- Извършване на конкретни практически действия
- Информационна кампания сред местните общности
- Продължаване за в бъдеще на консервационните дейности

Извършени дейности по проект:

- Проучване и изготвяне на схема за мониторинг на вида. Цели да бъдат подбрани най-удачните практики на местно ниво, за извършването на успешен мониторинг върху видът.
- Провеждане на мониторинг. Извършват се периодични полеви наблюдения във всички важни за видът райони при гнездене, търсене на храна, скитания и миграция. Това са подходящи скални масиви, като приоритетни в тази връзка са тези, които са били размножителни територии за видът през последните 10 г.
- Легализиране на дейностите по събиране на храна за подхранване. Издаване на разрешителни от БАБХ и ОДБХ за тази дейност на ПП, съобразно най-новите ветеринарни изисквания на ЕС в тази област.
- Работа по системата за доставка на отпадно месо за подхранване. Осъществяване на контакти на различно ниво в селищата от региона- ветеринарните власти, кметства, селски стопани и др.
- Определяне на място за площадка за подхранване. Оглед на голям брой територии с цел избирането на най-подходящия терен за изграждане на площадка за изкуствено подхранване.
- Провеждане на пробни подхранвания. Цели проверка в практиката на предварително избраните за целта места, след направените предварителни огледи.
- Изграждане на площадка за подхранване. Извършване на строителство в избраната за целта територия- в случаят района на вр. Бук.
- Извършване на подхранване. Периодично извозване на храна на площадката за изкуствено подхранване.
- Провеждане на срещи с различни целеви групи. Това са селски стопани, ловци, служители в ДЛ, ветеринарни лекари и др.

- Информационно-образователна дейност с местни хора на различно ниво. Разпространяване на информационни материали- печатни издания, предавания в електронните медии.
- Проблеми- кражби на техника и съоръжения.

Извършване на други дейности за опазване на лешоядите в ПП Врачански Балкан

От 2003 г. до 2009 г. Дружество за защита на хищните птици, Зелени Балкани, Фонд за дивата флора и фауна и Дирекция на ПП Врачански Балкан работят по дългосрочен международен проект за опазване и подпомагане на белоглавия лешояд. Проекта обхваща протежението на Стара планина и има за цел да бъде възстановен, като гнездящ вид белоглавия лешояд. Ключовите територии за реализирането на този проект са ПП Врачански Балкан, НП Централен Балкан, ПП Сините камъни и района на гр. Котел. Този проект на международно ниво е подкрепен финансово и методически от Франкфуртското зоологично дружество, Немската агенция по околна среда, Фондацията за опазване на лешоядите и др. От 2010 г. проекта е разширен- включва още възстановяването на черния и брадатия лешояд, и е финансиран по програмата LAIF + на ЕС. По тези проекти през годините са построени 2 площадки за подхранване, адаптационна волиера за реинтродукция на белоглави лешояди, извършва се редовен мониторинг, разработва се и се доразвива система за доставка на отпадно месо за подхранване на лешоядите, мащабна информационна кампания, създадени са трайни контакти с различни местни структури и ведомства и т. н. Горепосочените дейности за възстановяване популациите на едрите видове лешояди, в някои отношения подпомагат опазването и на египетския лешояд в ПП Врачански Балкан.

Заклучение

Установена е тенденция на към силно намаляване на видът, в края на 20 век и началото на 21 век в България и други части на Европа (Куртев и др., 2008). През посочения период от време тези процеси много ясно се наблюдават и в ПП Врачански Балкан. Изследванията през последните години показват, че в голяма степен спада на популацията на видът в Европа (в частност България) в голяма степен се дължи на фактори влияещи на видът извън нашата страна (Angelov, 2011). Тогова по време на сезонните миграции, зимуването и скитанията на младите птици до достигане на полова зрялост те са застрашени от редица опасности в района на Средиземнорието и Африка.

Проведените дейности за опазване на египетския лешояд и едрите видове лешояди след 2000 г. в ПП Врачански Балкан, показват някои положителни резултати. Нужни се обаче още много години работи за да може това да стане трайна тенденция и тези резултати да бъдат устойчиви във времето занапред.

ЛИТЕРАТУРА:

Атанасов, Н. 1931. Черен картал (*Vultur monachus* L.). София, сп. Природа, 10: 9-10.

Боев, Н., Т. Мичев. 1981. Минало и сегашно разпространение на лешоядите в България. София, БАН, В: Сборник от материали на регионален симпозиум по проект № 8-МАБ, ЮНЕСКО, 20-24. X. 1980, с. 566-575.

Куртев, М., И. Ангелов, П. Янков, 2008. План за действие за опазването на египетския лешояд в България, БДЗП, София, 76 стр.

Профиров, Л. 1988. Предварителни данни върху орнитофауната на Врачанска планина. В: Сборник от материали на младежка научна конференция по екологичните проблеми-Враца, 1-2 декември, 1988, с. 175-180.

Стоянов, Г. 2001. Птиците на Понор планина. София, Лесовъдска мисъл, 1-4: 100-125.

Дончев, Ст. 1970. Птиците на Западна Стара планина. Изв. на Зоол. и-т с музей, БАН, Т. XXXI, с. 45-92

Патев, П. 1950. Птиците в България. БАН.София. 364 с.

Симеонов, Д. 1967. Птиците на Искърския пролом. Изв. на Зоол. и-т с музей.БАН, Т. XXIII, с. 183-212

Мичев, Т. 1985. Египетски лешояд (*Neophron percnopterus*). В: Червена книга на НР България. Т. II. Животни. София, БАН, 183 с.

Angelov, I. 2011. Schmutzgeier in Bulgarien. Der Falke, 58: 373-378

Milchev, B., V. Georgiev. 1998. Birds of da Vratza Mountains. I. Status and Composition of Species. Sofia. Annual of Sofia University "St. Kliment Ohridski". 1 (88-90): 75-88.

Georgiev, V., B. Milchev. 2000. Birds of da Vratza Mountains. II. Breeding bird atlas. Annual of Sofia University "St. Kliment Ohridski". 1 (91): 83-109.

Stoyanova, Y., N. Stefanov. 1993. Predation Upon Nestling Egyptian Vultures (*Neophron percnopterus*) in the Vratca Mountains of Bulgaria. J. Raptor Res., 27 (2): 123

Stoyanov, G., Z. Boev. 2009. Die Nahrung des Smutzgeieiers *Neophron percnopterus* ind Nord-West Bulgarien. Ornithologische Mitteilungen, 61 (10): 333-335